

Een 17e eeuwse wonder in Montfoort

door Drs. C.C. de Glopper-Zuijderland

Bij het inventariseren van de Collectie Rijsenburg, welke zich bevindt in het Rijksarchief in de provincie Utrecht, is onlangs een aardig geschriftje aan het licht gekomen, waarin enkele 17e eeuwse inwoners van Montfoort de hoofdrol spelen¹. Het betreft hier niet een stuk zoals men er zovele aantreft, zoals een akte van huwelijksvoorwaarden of een testament. In dit geval gaat het namelijk om de optekening van een wonder, dat in 1623 plaatsvond en waarvan de inhoud als volgt luidt:

Verhael van een wonderwerck, 'twelck Godt almachtich heeft gedaen aen een dochter, out vijf ende vijftich jaeren, genaempt Susanna Gerritsdochter, wonende binnen de stede Montfoort, die nu vierentwintich jaeren langh door creupel ende lammicheyt genootsaect is op twee crucken haere beenen over de aerde als nae te slepen.

Op den sevenden augusti des jaers XVIc drie ende twyntich nae den ouden stijle des avonts ontrent halff elff uren, naedat zij haer avontgebedt tot Godt gedaen hadde, te bedde(a) gegaen wesende, hebbende haere crucken (gelijck sij gewoon was) geset tegens hare bedstede, is in slape geraeckt ten elff uren; ende een weynich nae twaelfuren des nachts, soo sij daernae de clocke halff een ure hadde horen slaen, is gecomen een stemme, seggende aldus: „Gaet voort”. Welcke zij horende is seer ontroert geworden, in alle hare lidmaten schuddende ende bevende door verbaesthey, denckende: „Wat is dat?” Ende terstont daernae heeft het begonst te blixemen ende donderen, waerover zij vervaert wesende, heeft haer omgekeert met haer aensicht van 't licht, ende haer in 't bedde op haer knien tot het gebedt begevende, heeft met luyder stemme geroepen: „O Here, hoe sal ick 't nu maecken? Want ick(b) hebbe geen vier in huys.” Peysende middelretijt wat ure het mochte wesen, heeft de clocke geslagen half een, waerinne zij seer verblijt zijnde, heeft Godt gedanckt ende voorts gebeden om een salige ure.

Ende in haer gebedt blijvende tot de clocke een ure geslaegen hadde, is gecomen op de brugge van haere woninghe Aelbert Gerritsen, haer broeder, 'twelcke zij hoorende, heeft van blijchap geroepen: „O broeder, zijt gij daer?” Waerop hij antwoordende: „Jae”, heeft zij(c) geseyt: „Ick come ende sal u inne laten.”

Ende is misdien opgeresen uyt den bedde ende haer vasthoudende aen een touwe in haer bedstede hangende, is alsoo nae haere gewoonte van haer bedde gegleden, ende omme-tastende nae haere crucken en heeft die niet gevonden ter plaetse, daer sij d'selve des avonts, op haer bedde gaende, hadde gelaten. Waerover zij zeer verwondert ende verbaest zijnde, is een weynich tijts stille blijven staen, doch sonder haer in eenigen manieren vast te houden, waernae gecomen is een seer lichten blixem, waardoor sij gesien heeft haere crucken verset tegenover haere bedstede aen een slaepkist. Ende sij, voelende hare leden ongewoonlijk sterck, is twee treden voortsgegaen ende haere crucken genomen hebbende, is gegaen aen de deure ende heeft haeren voornoemden broeder innegelaten, dewelcke een lanteerne bij hem hebbende, heeft sij een keersse ontsteeken; ende haren broeder, vragende of zij niet vervaert en was, heeft zij geantwoort: „Neen”, seggende daerbij: „Gij moocht wel weder gaen.” Waeromme haer broeder van haer gegaen zijnde, sonder dat zij hem yetwes van haer wedervaren te kennen gaf, heeft zij haer weder begeven tot het gebedt ende dancksegginge aen Godt voor sijne wonderlijckheden ende weldaden aen haer bewesen, gedurende tot de

- (a) het handschrift geeft: bede
- (b) het handschrift geeft: ich
- (c) het handschrift geeft: hij

Verhaal was en bleef den dach
welck Godt almachtig heeft
gedaen als ons voegter mit wijf
is byftig faeris genoecht
Enfanna Gernit^{te} vbonis^{te} vbonis
de Stede^{re} Montfoort die mi
vioris^{te} twintig faeris lang
door eenpel is lammig
gewoot fadcht is op trede
Rinches faeris vbonis^{te} vbonis
neder als nae te flizis

Op des seondes flignt hi des jaer d'vijf^{te} d'ind.
is twintig nae des ondes flignt des avon^{te}
ontrent zalff olff n'ris nae dat zij jaer
avon^{te} gebodt tot Godt gedaen ja die te be-
de gegas blees^{te} gebbes^{te} jaeris^{te} cunctis^{te} gelijc
hi gewboos blees^{te} geset tey on^{te} jaer^{te} bodt
stodie is is flap^{te} geraecht tey olff n'ris
is^{te} vbonis^{te} nae twaolf n'ris des nae^{te}
soo hi daer nae de cloche zalff^{te} is n'ris jaer
de jaeris flay is^{te} vbonis^{te} is^{te} stommig^{te} hi-
gis^{te} aldus: Gaet voort. blees^{te} hi jaeris^{te}
is^{te} soer ontrent gewboodes is alle jaer^{te} l'ind
natus^{te} segndes^{te} is^{te} bewis^{te} door^{te} vbonis^{te} flignt.

clocke half vier uren, gaende middelreijt tot meermalen sonder crucken door haere woninge gins ende weder.

Ende daernae te bedde gegaen zijnde ende gerust hebbende van vier tot vijff uren, is weder opgestaen ende door haer camer getreden, ende daernae achter uytgegaen omme haren buyrman Willem van Duysel te verhalen 't groot wonder aen haer geschiet. Ende denckende dat hij bij sijn bedde mochte wesen, heeft noch een wijle tijts verwacht, gaende middelreijt wandelen gins ende weder op haer plaetsken, settende haere crucken van haer. Ende is daernae gegaen bij haeren buyrman voornoemt ende heeft denselven ende sijn huysvrouwe verhaelt ende getoont Godts wondere wercken, versoeckende den selven haeren buyrman, dat hem believen soude daervan te houden memorie tot Godts eere ende glorie.

't Welck ick Willem van Duysel hebbe beloofd te doen ende dienvolgende alle 't gene voorschreven staet van woorde tot woorde bij geschrifte gestelt.

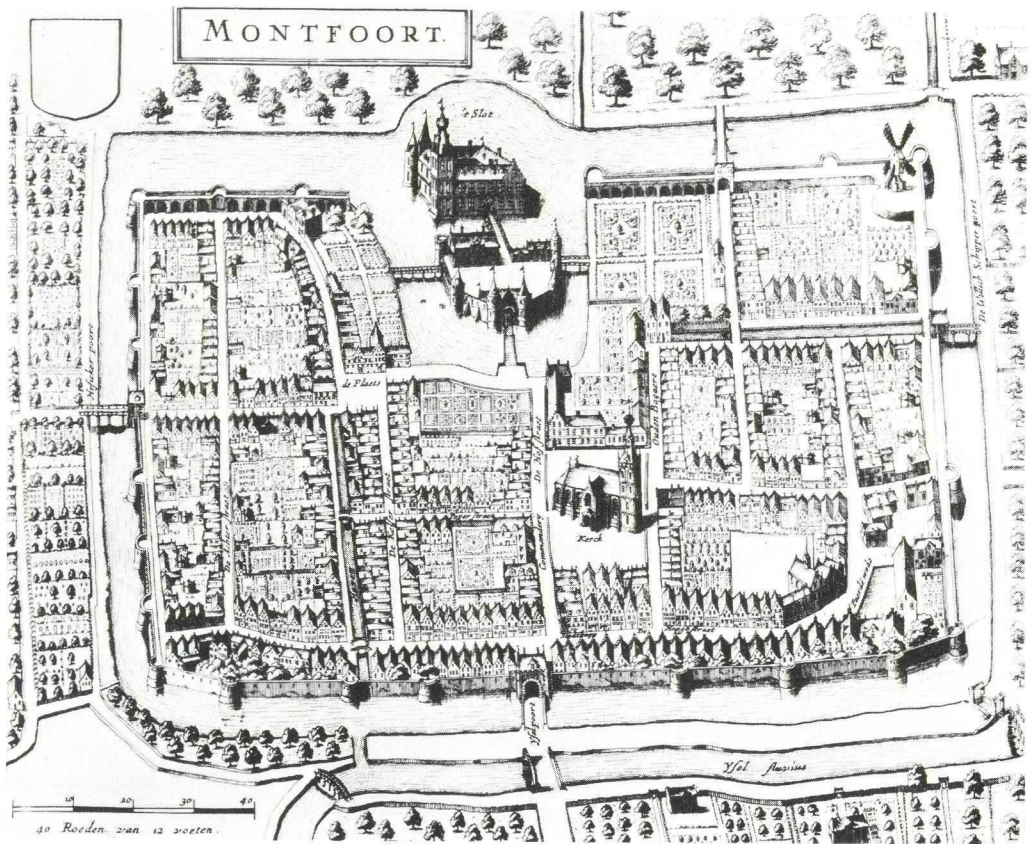
Actum den VIIIen augusti anno 1623gen, was onderteyckent W. v. Duysel.

Accordeerd mette principale W. v. Duysel.

Naast de vraag of dit wonder werkelijk heeft plaatsgevonden, waarop men onmogelijk een antwoord kan geven, rijst natuurlijk wel de vraag: wie waren deze mensen, hebben zij echt bestaan en zo ja, waar hebben zij in Montfoort gewoond?

Ondanks het feit, dat het onderzoek werd bemoeilijkt, doordat van de periode eind 16e-begin 17e eeuw vrijwel geen doop-, trouw- en begraafregisters van de katholieke kerk van Montfoort voorhanden zijn, is het toch gelukt, voornamelijk uit de niet altijd volledig overgeleverde rechterlijke archieven, wat meer gegevens over Susanna Gerrits, haar broer en haar buurman te weten te komen. Susanna Gerritsdochter of, zoals zij zichzelf noemt², Sannichgen Gerritsdochter moet omstreeks 1568 geboren zijn. Wij vinden haar voor het eerst vermeld op 12 juni 1592, wanneer de afhandeling van de nalatenschap van Gerrit Gerritsz. Smacht wordt geregeld voor zijn *naegelaten ses kynderen, bij naemen: Dirck Gerritsz., een voorzoen geprocreert bij zaliger Anna Cornelis Claesz. Schinkelsdochter, sijn tweede echte huysvrouwe, Aelbert, Herman, zonen, Sophia, Maria ende Johanna, dochteren, kynderen van de voorseide Gerrit Gerritsz. Smacht zaliger van der naebedde geprocreert bij Henrickgen Aelbertsdochter van Ommeren, sijne derde echte huysvrouwe, ende Susanna Gerritsdochter, een voordochter van Henrickgen Aelbertsdochter voorseid.*³ De identiteit van de echte vader van Susanna blijkt in dezelfde akte even verder, wanneer vermeld wordt, dat Susanna Gerritsdochter van Twickel uit handen van haar moeder vijftig gulden ontvangt *voor haer zaliger vaders erffenisse ende besterffenisse mitsgaders voor arbeytsloon in voorseide Gerrit Smachts ende haere voornoemde moeders boedel verdient.* Uit deze akte blijkt nu ook, dat de in het *Verhael van een wonderwerck* genoemde Albert geen broer, maar een halfbroer van Susanna is geweest, en dat Susanna in een groot gezin is opgegroeid, waarvan wellicht ook nog Cornelis Jansz., evenals Dirk Gerritsz. een kind van Anna Cornelis Klaasz. Schinckelsdochter, maar *geteelt ende gewonnen bij Jan Hendriksz. Budde*, deel uitgemaakt heeft⁴. Helaas is het onmogelijk gebleken meer gegevens over de ouders van Susanna aan het licht te brengen; van haar tweede vader, Gerrit Smacht, die *schutmeester van de gemene schutterije van Montfoort* blijkt te zijn geweest⁵, is echter nog bekend, dat hij op 4 januari 1583 samen met zijn broer Floris en zijn zusters Jannigje en Maria een aandeel ontvangt uit de erfenis van Matheus Smacht, hun overleden broer⁶.

Uit transportakten, gepasseerd voor schout en schepenen van Montfoort, blijkt de familie Smacht op verscheidene plaatsen in Montfoort gewoond te hebben. Tot de zomer van 1584 woont Gerrit Smacht met zijn gezin in een huis met erf, gelegen aan de noordzijde van de Hoogstraat, met aan de oostzijde Dirk IJsbrantsz. en aan de westzijde de Stadssteeg en Tonis Jansz.⁷ Nadat hij dit huis op 17 juni aan Marieke Klaasdochter heeft verkocht, koopt

2. Plattegrond van Montfoort. Uit: Joan Blaeu's stedenatlas van de Nederlanden. Latijnse uitgave, ca. 1649, doch waarschijnlijk een oudere situatie weergevend. Kopergravure. Zuid-oosten boven. Rijksarchief Utrecht, Top.Atlas, nr. 533.

hij weer een huis met erf in de Hoogstraat, nu een gelegen aan de zuidzijde, strekkende van de Hoogstraat tot aan het kerkhof, met aan de oostzijde Dirk Hendriksz., lakenkoper, en aan de westzijde meester Cornelis Gerritsz., chirurgijn.⁸ (Ter orientatie: aan de oostzijde van het huis van Dirk Hendriksz. ligt de Hofstraat.) Drie jaar later verkoopt hij ook dit huis en wel aan Marieke Zweer Harmensdochter van de Pol, weduwe van Jacob Antonisz., in zijn leven secretaris van de stad Montfoort⁹. Wel blijft de Hoogstraat aantrekkingskracht uitoefenen, want op 14 mei 1588 blijkt Gerrit Smacht daar weer een huis met erf aan de zuidzijde te bezitten, strekkende tot aan de Peperstraat, met aan de oostzijde Cornelis Screvelsz. en Antonis Jansz. van Deyl en aan de westzijde Gerrit Hermensz. van Hollandt en de Commanderij¹⁰. Dit huis wordt door zijn weduwe Hendrikje Albertsdochter op 14 november 1600 verkocht aan Jan Woutersz. vander Houff en Jannigje Jansdochter van de Pol¹¹.

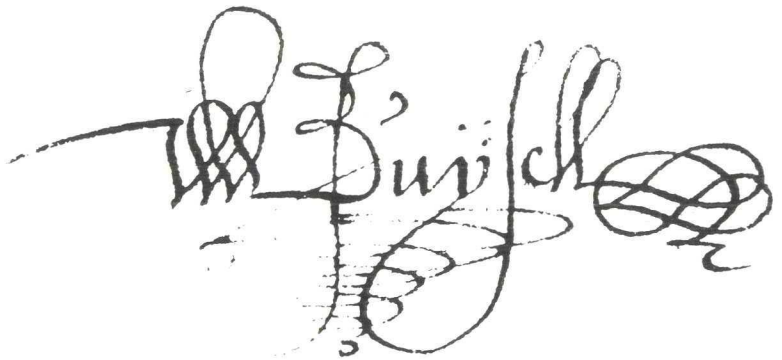
Helaas wordt in de daarop volgende jaren nergens melding gemaakt van de verblijfplaats van Susanna of Hendrikje; alleen haar broer Albert, die rond 1626 koster van de kerk van Montfoort genoemd wordt¹², blijkt in 1632 in de buurt van de Hofdijk te wonen¹³. De enige

aanwijzing, die waarschijnlijk aangeeft, waar Susanna Gerrits ten tijde van het wonder gewoond kan hebben, vinden wij in het adres van haar buurman. In een legger van het huisgeld wordt Willem Jonatas van Duysel vanaf 1618 genoemd als bewoner van een huis in de Hofstraat¹⁴. Een nadere plaatsbepaling treffen wij aan in een akte van 1644; dan draagt Hendrik Cornelisz. van Maeslant aan Willem van Duysel de eigendom over van een huis, hof, boomgaard en erf, gelegen aan de Hofstraat, strekkende van het slotje aldaar tot aan het slotje van de Oude Boomgaardstraat, met aan de zuidzijde Willem van Duysel zelf en aan de noordzijde meester Hendrik Zas van Weldam¹⁵. Susanna kan dus in de Hofstraat of schuin achter Willem van Duysel in de Oude Boomgaardstraat gewoond hebben. Aangezien beide straten aan een slotje gelegen waren, zou dit tevens verklaren, dat Albert verschijnt *op de brugge van haere woning*.

Bij het zoeken naar gegevens over Willem Jonatas van Duysel bleek al snel, dat het niet zo vreemd was, dat Susanna naar haar buurman ging om het gebeurde op schrift te laten stellen. Ten eerste wordt Willem van Duysel, zoon van de op 7 mei 1617 overleden stadssecretaris Jonatas van Duysel¹⁶, van ca. 1612 tot 1660 vermeld als griffier van het leenhof van de burggraven van Montfoort, in de jaren twintig als secretaris van de Lopikerwaard en in ieder geval van ca. 1620 tot 1645 als notaris *binnen deser stede Montfoort residerende*, zodat hij wel in staat moest zijn aan Susanna's wens te voldoen¹⁷. Ten tweede blijkt Willem katholiek te zijn en daarom zeker ook bereid een dergelijk wonder aan het papier toe te vertrouwen, want wanneer in 1622 in Montfoort door de maarschalk pogingen in het werk worden gesteld om de Rooms priester Ludolf Hendriksz. uit de stad te laten vertrekken, richten enkele Roomskatholieken, waaronder Van Duysel, direct een rekest aan de magistraten om dit te verhinderen¹⁸. Verder blijkt hij actief te zijn in vergaderingen betreffende de wederopbouw van de in 1629 afgebrande kerk en treedt hij enkele malen op als pleitbezorger voor zijn broer, meester Frans van Duysel, die wereldlijk priester is en wiens verblijf in de stad steeds moeilijkheden met zich meebrengt¹⁹.

In 1666 wordt het huis van de weduwe van griffier Van Duysel genoemd, zodat deze tussen 1660 en 1666 moet zijn overleden.²⁰

Aanwijzingen betreffende de overlijdensdata van Susanna en Albert hebben wij helaas niet in de bronnen aangetroffen.

3. Handtekening van Willem van Duysel.

Rijksarchief Utrecht, Weeskamerarchieven, inv.nr. 23-1 (1625 december 31).

Noten

1. Dit *Verhael van een wonderwerck* (R.A.U., Collectie Rijsenburg, voorlopig ongenummerd) werd reeds éénmaal eerder in druk uitgegeven, namelijk in de *Utrechtsche Volks-almanak* van 1848, blz. 45-48. Aangezien waarschijnlijk aan weinigen het bestaan ervan bekend zal zijn geweest, leek het mij niet bezwaarlijk nogmaals de aandacht op dit Montfoortse wonder te vestigen.
2. R.A.U., Weeskamerarchieven, inv.nr. 22-5, fol. 17 (1600 november 7).
3. Ibidem, fol. 15.
4. R.A.U., Weeskamerarchieven, inv.nr. 22-4, fol. 71 (1577 november 18).
5. G.A. Montfoort, inv.nr. 35.
6. R.A.U., Recht. Arch., inv.nr. 614-5.
7. Ibidem. (1584 juni 17).
8. Ibidem, (1584 juli 25).
9. Ibidem, (1587 juli).
10. Ibidem.
11. R.A.U., Recht. Arch., inv.nr. 614-6.
12. G.A. Montfoort, inv.nr. 35.
13. R.A.U., Recht. Arch., inv.nr. 615-1 (1632 april 23).
14. G.A. Montfoort, inv.nr. 224.
15. R.A.U., Recht. Arch., inv.nr. 615-2 (1644 juni 15).
16. G.A. Montfoort, inv.nr. 35.
17. R.A.U., Archief Heerlijkheid Montfoort, inv.nrs. 290, 291, Recht. Arch., inv.nr. 615-2 en Weeskamerarchieven, inv.nr. 23-1.
18. Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht, deel 5 (1878), blz. 410.
19. Ibidem, blz. 418, 425, 442.
20. Ibidem, blz. 460.